

CSOÓRI SÁNDOR

Hogy mi a költészet, nem tudom

Van a világnak története?

Látom, senki se mer jelentkezni.

Megértek mindenkit. Hiszen ha volna olyan története, tudnánk az eredetéről. Tudnánk, hogy a Földgolyó hogyan került ide az űrbe, szemben a Nappal, s kissé más szögben a Holddal.

Na de ha nincs is ilyen emberi aggyal felfogható története, sorsának kell lennie, hiszen júniusban a kis cseresznyefánk tele van cseresznyével, a levelei zöldek voltak és duzzadtak, ma pedig lilásvörösek. Szépek ezek is, de ott van bennük a végzet, amely pompájában egészen más, mint amikor érett a cseresznye. És hogyha ez igaz, akkor a történelmet hozzá mi találtuk ki. Márpedig ha mi találtuk ki, akkor miénk a felelősség.

Korunk filozófusai sokat foglalkoznak a történelem szerepével. Többen közülük azt állítják, hogy a történelem ugyanolyan fényűzés, mint amilyenné a nyugati társadalmak csiszolták és esztergályozták az életüket: a maguk világát. És ahogy ez előbb-utóbb eltűnik, úgy tűnik el magá a történelem is.

Megáll a lélegzetem. Ha eltűnik a történelem, mit kezdhetünk a vértanúinkkal? A tizenhárom aradi vértanúval vagy például az 1956-os forradalom kivégzett hőseivel?

* * *

A nemzetek ritkán gyűlölködnek, az államok annál inkább.

* * *

Michel Foucault francia filozófus az énünkkel való törődés hanyatlásáról elmélkedik, amely Szókratész óta az ember valódi, hiteles életének a forrása volt.

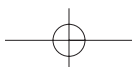
A vérbeli költők mindig csak erről írtak.

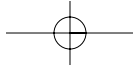
* * *

Manapság egyre többen mondják, hogy Magyarországon az értelmiség nincs hatalmon. Van, aki sértődötten, panaszkodva, a félretaszíttottság keserű szájjével állítja.

Valahogy sérti a fülemet ez a magasztos panasz. Én inkább úgy fogalmaznék, hogy az értelmiség nincs a helyén.

* * *

Az ördög rontott meg minket, magyarokat! Dörmögünk, zúgolódunk, vörösre verjük öklünkkel a homlokunkat, hogy igazunk legyen. És – mit ad Isten – az lesz!

Kevés idő telik el a siker esélye után, kifújuk magunkat, és belenyugszunk abba, hogy igazunk lett.

* * *

Hogy mi a költészet, nem tudom. De azt, hogy *milyen* a költészet, azt sokkal inkább tudom.

Mondok egy példát: a felhők alatt röpül a madár.

Ez a valóság maga. A *cifrázatok* nélküli tény. Ha így, meztelenül leírom, csak a szemem működik, és nincs benne semmi többlet. De ha valamivel többet szeretnék a valósággal kifejezni, finoman ki kell bővítenem a sort. A nyelv több száz változatot is rejtegethet. Hadd mondok most csak egyet: fölszáll a madár, és hajigálja hátrafelé a felhőket, mint menyasszonyi fátylat.

* * *

A képzeletem hol játszik velem, hol borzolja az idegeimet. Tegnap este a város egyik elhagyatott utcáján sietve mentem a Rákóczi tér felé. És váratlanul az jutott eszembe, mi lenne, ha valamelyik kapualjból előlépne egy ismeretlen alak, és pisztolyt fogna rám. Mit csinálnék? Elfutnék? Azt súgja az ösztönöm, hogy az volna a legrosszabb megoldás, hiszen dühbe hoznám az újmódi kapcibetyárt. Hát még mi más tehetnék? Például azt is megkérdezhetném tőle váratlanul:

– Mondja, uram, van önnek fegyverviselési engedélye?

* * *

A tárgyyszerű dolgok sűrűjéből elcsalogatni a lelket a sejtelmes felé – ez is a költészet föladata. Nem is a legegyszerűbb!

* * *

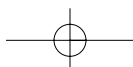
A Föld hatmilliárd emberéből csak ötszáz millió él gondtalanul. Öt és félmilliárd pedig sápad, káromkodik, már a tükrét is eladná egy szelet kenyérért, egy marék rizsért.

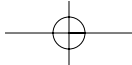
* * *

Nemzeti önképünkhöz minden órában nélkülözhetetlen volna a költészet. Kezdjük egy Ady-idézettel:

*Sose tudott az igazsághoz
Igazunk minket eljuttatni...*

Folytassuk tovább Adyval. A *Hókölés népe* két sorával:

*Sose harcolt még harcot végig,
Csak léhán és gyáván kavarta.*

Olyan érvényű sorok ezek, mint a XVIII. században Berzsenyi vagy később Kölcsey, Vörösmarty vagy Petőfi sorai. A profetikus hang legelőször Berzsenyiből tört föl, a nagy magányosból:

*Romlásnak indult hajdan erős magyar!
Nem látod Árpád vére miként fajul?*

Vannak még olyan fiatal magyarok, akiket megdöbbenek az efféle költői üzenetek?

* * *

Ilyen még soha-soha nem volt Magyarországon. Levágott marhafejek fekszenek a Földművelésügyi Minisztérium előtt. Lezárult szempillával, véresen, Istenig föl szálló üzenettel. Rémkép. Mögöttük a tüzes trónon Dózsa György ül, és távolabb egy keresztfára folszegelt férfi.

Ki hiányzik még a képről?

Gyurcsány Ferenc volt miniszterelnök, aki napokkal ezelőtt a végítélet fűtöttségével szónokolt.

* * *

Habsburg-labanc? Szovjet-labanc?

Kissé furcsán hangzik, de mindenki tudja, kikre gondolok. Becsukom a szememet, s vonulnak el előttem nyakkendősen az öntelt alakok. Diákkoromban öt percig közöttük témferegtem én is.

Ez a közelség távolított el tőlük véglegesen.

* * *

Gáztámadásban csak a gázálc védi meg az embert, az erkölcs nem.

* * *

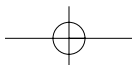
Az igazi, a hiteles valóság, azért szellemi természetű, mert mindig létre kell hozni.

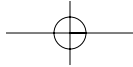
Ezt a gondolatot Picasso az ellenkező feléről fogalmazza meg. Azt jegyzi föl, hogy a művészet olyan hazugság, amely képes ráébreszteni minket az igazságra.

* * *

A kárörvendő, kaján filozófus jókedvében így oktatja embertársait: *A legnagyobb kockázatot az jelenti, ha egy szakadékot két részletben akarunk átugorni.*

* * *

Egyetlen nemzetnek sincs olyan költészete, mint amilyen a mi kurucköltészetünk. A versek szerzői többnyire ismeretlenek, éppúgy, mint népköltészetünk világában. A szövegek színvonala nem vagy nemigen marad el Balassi Bálint verseinek a színvonalától. A dallamuk, háromszáz év után is olyan tiszta, mint az erdei forrás vize. Nálunk nem volt királyi udvar, ahol festők, zenészek éltek volna, de a megbotozott szívek erősen dobogtak mindenfelé. Ugyanaz a nép „költötte” a szövegeket is, mint a dallamokat, ő is fogadta el hitelességüket.

A legnagyobb és a legszentebb titok eladhatatlan. Az csak szétosztható.

* * *

Ami képes ellenállni az időnek, az mindig időszerű.

* * *

A hazafiság nem foglalkozás – írja Albert Camus.

De mi gyorsan tegyük hozzá a véleményéhez, hogy a hazafiatlanság se lehet sen az!

Világosság a köd mögött

Minden középiskolás diákunk jól ismeri Descartes lebilincselő mondatát az egyén és a világmindenség viszonyáról: Cogito ergo sum. Azaz: Gondolkodom, tehát vagyok.

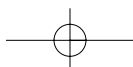
Azt hiszem, nincs ennél rövidebb filozófiai tétel a bölcséletben. És rugalmasabb sincsen. Ha az eredeti mondatot csak egyetlen szócskával, jelzővel egészítjük ki, máris egy újabb fényvihar támad körülötte. Például: Gondolkodom, tehát *szabad* vagyok. Illetve ennek az ellenkezője is: Gondolkodom, tehát *nem vagyok* szabad.

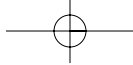
Az előző század újabb és újabb gondolatokat sarjasztott az eredeti nyilatkozatából. Mióta a televízió meghódította a Föld nagy részét, öngúnyal vagy öngúny nélkül is kijelenthetjük, hogy a *gondolkodom* helyére más ígéretet is odaírhatunk: *Látok*, tehát vagyok!

Amíg a természet tárta elénk a valóságot, lehet, hogy mitologikusabban és sorsszerűbben fogadtuk el a jelenségeket, de mióta a tudomány közvetítésével ismerjük meg azt, egy kívülálló rendszer természetét is kénytelenségből összekeverjük vele. Valóság az, ami mérhető – jelenti ki a tudomány. Ez a descartes-i rokon mondat egyre nagyobb szerepet kap életünkben. A televízió nézőinek az elszaporodása nemcsak mennyiségi erejével befolyásolja az emberiség életét, hanem az értelem vagy akár a mélylélektan területén is óriási változásokat idéz elő. Látni egyszerűbb, de tartalmatlanabb, mint gondolkodni. Márpedig a jövő a bámszködő emberiség jövője lesz.

Ehhez még lázadásra sem lesz szüksége, észrevétlenül bekövetkezik.

* * *

A kultúra nem dísz, nem fényűzés, nem ráadás valamire, hanem élet!

* * *

Nincs semmiféle erkölcsi mércénk, erkölcsi iránytáblánk, amely eligazítana minket. A jó is csak akkor jó, ha azok adják, akiket becsülök. S így van ez az el-lentáborral is. Ez a mérgezés leginkább a talajmérgezéshez hasonló.

Csak a kultúra segíthetne meggyógyítani minket.

* * *

Páskándi Géza *Az eb olykor emeli lábát* című könyvét veszem le a könyves-polcról.

Róla se tudom elképzelni, hogy meghalt. Túl sokat voltunk együtt, miért is hinném el? Ki se nyitom még a könyvét, és az jut eszembe, hogy Géza az esztétikumot is úgy kezelte, mint az igazságot.

* * *

A besúgásról beszélni nem politikai kéjteljes volt, hanem a korszak lényegéről megemlékezni.

* * *

A lángelme erőssége az, hogy mindenben túlozni mer. Érvényes ez Petőfire, Adyra, Móricz Zsigmondra, József Attilára, Németh Lászlóra, Máraira.

Petőfi félelem nélkül „olvasott be” Kossuthnak, Ady Tisza Istvánnak, pedig mindketten tudták, hogy akiket megtámadtak, nem akárik.

* * *

Mostanában semmit se nyert meg igazán a magyar irodalom. Épp ezért semmit se veszített el a föladataiból.

* * *

Ha egy eredeti gondolatot egyetlen személy fogalmaz is meg, az mindig egyetemes. De az érzélem mindig személyes marad.

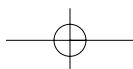
* * *

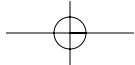
Nemegyszer jut eszembe, hogy a költészettel is az lesz, mint ami a népköltészettel történt.

Vagyis: eljőhet az az idő, amikor úgy kell összegyűjteni a nagy verseket, mint ahogy Bartók és Kodály gyűjtötte össze a népdalokat.

* * *

Ősz van. Minden a régi. Reggelente a Nagykevély felől csak úgy tódul felém a köd. Haragszom rá, mert télen, tavasszal, nyáron mindig azzal kezdtem a napot, hogy odaálltam az ablakba, s néztem a Nagykevélyt. A szívem ilyenkor akkora

volt, mint maga a hegy. Eddig még sose írtam le ezt az élményemet. De tegnap eszembe jutott egy fiatalon meghalt finn költő verse, amely a valóság eltűlésével újította meg a valóságot. Ezt írta:

*Az öregek kézmozdulataként
ténferegnek az őszi ködök.*

* * *

Hallgatom a megszürcült szavú emberek vallomásait. Most szinte mindenki ítékezésre készül, anélkül hogy szolgálatra is készülne.

* * *

A szegények egyre távolabb kerülnek a gazdagoktól, és ez a növekvő távolság magától szüli és növeli a bűnt és az igazságtalanságot.

* * *

A nemzeti művelődés ugyanolyan fontos eleme a kisebbségi életnek, mint hajdan a vallásszabadság. Véssük bele ezt is az agyunkba!

* * *

Megújulni nem az újból, hanem az élő hagyományokból lehet. Bartók és Kodály bizonyítja ezt legbeszédesebben.

* * *

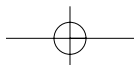
A haza földje egyúttal a nemzet teste is. Ha a gazemberek azt is eladják alólunk, mi hazajáró szellemek és lelkek leszünk egész életünkben.

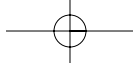
* * *

Azt kérdezi tőlem az Eötvös Gimnázium egyik érettségi előtt álló diákja, hogy mi jellemzi leginkább korunkat? A kérdésre megreccsent fölöttünk a mennyezet. Vagy azt csak én hallottam? Lenyűgözött a fiú kíváncsisága, de az első menetben, sajnos, csak tréfával tudtam elütni a kérdését. „Ha rokonom lett volna Nietzsche, Heidegger, Németh László, Ortega y Gasset vagy Baudrillard – mondtam neki –, bizonyára tudnám, de én csak azt érzem, hogy a világméretű dolgok, a tudás segítségével először gyarmatosították azt, amit mi egyetemesnek tartottunk. Ennek a veszedelmét, idegenségét azonban csak a hatalmon lévők tudhatják: politikusok, tudósok, a pénz földi istenei.

* * *

Ha a XX. századi francia szürrealista költőket emlegetik, Apollinaire után leg hamarabb Paul Éluard neve kerül elő. A költő 1948 őszén Magyarországon is járt, sőt még a Zeneakadémia pódiumán is nagy sikerrel szerepelt. Illyés Gyula úgy méltatta, hogy a Éluard jelenleg az emberiség egyik legnagyobb élő költője. Be-

vallom, hogy hat-nyolc évvel később én is sokat tanultam tőle. Néha azon veszem észre magamat, hogy hangosan idézem egy-egy sorát. Például: *Belém költözött a balál, akár egy malomba.* Vagy: *A nő szebb, mint a világ, amelyben élek.*

Olyanok ezek a bennem föléledő verssorok, mintha valaki titkos üzeneteket küldene időnként nekem.

* * *

Azt hiszem, hogy a magyar tanulmányírók szorgalmas csapata eléggé föltárta már nyelvújításunk történetét. Egy kisebbfajta kulturális polgárháborúnak is nevezhetnénk, Kazinczy Ferencsel az élen. Kirobbanásának két oka volt. Az egyik Herder ijesztő jóslata, amely Magyarországot az elkárhozottak útján látja botorkálni, a másik pedig a kétségbeesés, hogy egyetlen eszközünk maradt csupán az ellenállásra: a nyelv. A nyelvből fakadó dacos irodalom.

Akárhányszor hallok vagy olvasok erről az irodalmi nyelvújításról mindig eszembe jut, hogy a százötven évig tartó török hódoltság is borzalmas károkat okozott a nyelvünkben. 1526 után nem volt olyan királyi udvarunk, mint Mátyás uralkodása idején, amikor tudósok, festők, építészek, gondolkodók, zenészek ápolták Európa és a mi szellemi életünket.

* * *

Megtudni, hogy mi történt velünk az utolsó két évtizedben, és mi történik most, ehhez filozófia kell, irodalom, közgazdászok csapata, önvallomások, színház. Illyés Gyula fogalmazta meg azt, hogy minél több katartikus darabot játszanak a színpadon, annál kevesebb szörnyűség zajlódik le az utcán.

